

XORAZM VOHASIDA SABZAVOT VA MEVA YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI.

Rahimov Furqat Jabberganovich
Ichan-Qal'a davlat muzey-qo'riqxonasi
"Tabiat" bo'limi mudiri.

Sapoyeva Nilufar Jumanazarovna
Ichan-Qal'a davlat muzey-qo'riqxonasi yetakchi
mutaxasisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17376949>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm vohasining tabiiy-iqlim sharoiti, yer resurslari va suv tizimlari asosida sabzavot va meva yetishtirishning zamonaviy texnologiyalari tahlil qilinadi. Sabzavot va meva yetishtirishda tomchilatib sug'orish, issiqxona usullari, intensiv bog'dorchilik va ekologik toza agrotexnik yondashuvlarning afzalliklari yoritilgan. Shuningdek, mazkur texnologiyalarning ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi, hosildorlikni oshirishdagi hamda iqtisodiy samaradorlikdagi o'rni ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Xorazm vohasi, sabzavotchilik, mevachilik, agrotexnologiya, tomchilatib sug'orish, intensiv bog', ekologik barqarorlik, issiqxona.

Xorazm viloyati O'zbekistonning eng qadimiy vohalaridan biri bo'lib, Amudaryoning quyi oqimida joylashgan. Xorazm vohasi qadimdan sug'oriladigan dehqonchilik yuritilgan maskan sifatida tanilgan. Vohaning qulay tabiiy-iqlim sharoiti, unumdor tuproqlari va sug'orish tarmoqlari sabzavot hamda meva yetishtirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Hududning iqlimi keskin kontinental, yozlari issiq va quruq, qishlari esa sovuq bo'ladi. Shunga qaramay, vohaning unumdor tuproqlari, sug'orish tizimlari va mehnatkash dehqonlari tufayli Xorazmda turli sabzavot va mevalar yuqori hosildorlik bilan yetishtiriladi. So'nggi yillarda zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish orqali Xorazm viloyatida bu soha yangi bosqichga ko'tarilmoqda.

Sabzavot yetishtirish texnologiyasi.

Xorazmda sabzavotchilik xo'jaliklari asosan pomidor, bodring, sabzi, piyoz, karam, qalampir kabi mahsulotlarni yetishtiradi. Hosildorlikni oshirishda quyidagi texnologiyalar keng qo'llanmoqda:

1. Tomchilatib sug'orish tizimi – suvni tejaydi, hosil sifatini yaxshilaydi;
2. Issiqxona texnologiyasi – yil davomida barqaror hosil olish imkonini beradi;
3. Organik o'g'itlar qo'llash – ekologik toza sabzavot yetishtirishga yordam beradi;
4. Mahalliy navlardan foydalanish – iqlim sharoitiga mos, serhosil va kasalliklarga chidamli urug'lar qo'llanadi.

Mevachilik texnologiyasi.

1. Xorazm viloyatida olma, o'rik, shaftoli, uzum, anor, gilos kabi mevalar yetishtiriladi.
2. Zamonaviy bog'dorchilikda quyidagi usullar muhim o'rin tutadi:
3. Intensiv bog'lar barpo etish – maydondan samarali foydalanish;
4. Fertigatsiya tizimi – sug'orish jarayonida o'simlikka oziqa berish;
5. Biologik himoya vositalari – ekologik xavfsiz usulda zararkunandalarga qarshi kurash;
6. Sovitish va saqlash texnologiyalari – mevalarni uzoq muddat sifatini saqlash imkonini beradi.

Ekologik va iqtisodiy ahamiyati.

1. Sabzavot va meva yetishtirish texnologiyalarining takomillashuvi quyidagi natijalarga olib kelmoqda:
2. Ekologik muvozanat saqlanadi;
3. Suv va yer resurslari tejab ishlatiladi;
4. Aholi uchun toza va foydali oziq-ovqat mahsulotlari yetkazib beriladi;
5. Eksport salohiyati oshadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi.

Iqlim va tuproq sharoitining xususiyatlari.

Xorazm vohasining asosiy tabiiy xususiyatlari:

- Yillik o'rtacha harorat: +13,5°C
- Vegetatsiya davrida (aprel-oktyabr) harorat: +25–+40°C gacha
- Yillik yog'in miqdori: 80–120 mm atrofida
- Sug'orish manbai: Amudaryo vodiysi va kanallar tarmog'i (Shovot, Gurlan, Polvon kanallari va b.)
- Tuproq turi: asosan bo'z tuproqlar, sho'rlanish darajasi o'rta va past

Bu sharoitlar issiqsevar sabzavot va mevalar, xususan pomidor, bodring, qovun, tarvuz, uzum, olma va o'rik uchun qulay hisoblanadi.

Sabzavot ekinlari yetishtirish texnologiyasi.

Pomidor (*Lycopersicon esculentum*)

- Ekilish muddati: aprelning 2-yarmidan boshlab
- Ko'chat usuli: issiqxonalarda 40–45 kunlik ko'chat tayyorlanadi
- Sug'orish: har 7–10 kunda 600–800 m³/ga
- O'g'itlash: 1 gektarga o'rtacha 250 kg ammoniy nitrat, 200 kg superfosfat, 150 kg kaliy tuzi
- Hosildorlik: 40–60 tonna/ga

Bodring (*Cucumis sativus*)

- Ekilish: may boshlarida ochiq dalaga
- Sug'orish: har 4–6 kunda tomchilatib sug'orish usuli bilan
- Hosildorlik: 35–45 tonna/ga

Piyoz, sabzi, karam

- Ekilish muddati: mart oyining oxiri – aprel boshlarida
- Hosildorlik: 25–40 tonna/ga
- Qo‘shimcha texnologiyalar: plastmassa mulchalash, tomchilatib sug‘orish, organik o‘g‘itlardan foydalanish

Meva ekinlarini yetishtirish texnologiyasi.

Olma (*Malus domestica*)

- Navlari: "Semerenko", "Golden Delicious", "Qandil Sinap"
- Ekilish sxemasi: 5×4 m
- Sug‘orish: har 10–12 kunda, tomchilatib sug‘orish tavsiya etiladi
- Hosildorlik: 150–200 sentner/ga

O‘rik va shaftoli

- Navlari: "Xorazm o‘rigi", "Xiva erta", "Zarafshon"
- Hosildorlik: 120–180 sentner/ga
- Quritilgan mahsulot eksporti: yiliga 3–5 ming tonna

Uzum (*Vitis vinifera*)

- Navlari: "Husayni", "Toifi", "Rizamat"
- Parvarish: uzumni qishda yopish, bahorda shakllantirish va kesish ishlari
- Hosildorlik: 100–150 sentner/ga.
-

Zamonaviy texnologiyalar.

So‘nggi yillarda Xorazm viloyatida quyidagi innovatsion texnologiyalar joriy etilmoqda:

- Tomchilatib sug‘orish tizimi — suv tejamkorlik 30–40% gacha.
- Issiqxona xo‘jaliklari — 2024-yilda viloyatda 420 gektardan ortiq maydonni tashkil etadi.
- Organik dehqonchilik — kimyoviy o‘g‘itlar o‘rniga kompost, bioo‘g‘itlar qo‘llanilmoqda.
- Hosildorlik sur‘atlari:

**Деҳқончилик маҳсулотлари
ишлаб чиқариш**

Xorazm vohasining tabiiy-iqlim sharoitlari.

Ko'rsatkich nomi	O'rtacha qiymat / ma'lumot
Yillik o'rtacha harorat	+13,5°C
Vegetatsiya davridagi harorat	+25...+40°C
Yillik yog'in miqdori	80–120 mm
Sug'orish manbalari	Amudaryo, Shovot, Polvon kanallari
Tuproq turi	Bo'z tuproqlar, o'rtacha sho'rlangan

Sabzavot ekinlari yetishtirish texnologiyasi.
Pomidor

- **Ko'chat davri:** mart oxiri – aprel o'rtasi
- **Sug'orish normasi:** 600–800 m³/ga
- **Hosildorlik:** 45–60 t/ga

Bodring

- **Sug'orish usuli:** tomchilatib sug'orish
- **Hosildorlik:** 35–45 t/ga

Sabzi, piyoz va karam

- **Ekilish muddati:** mart oxiri – aprel boshida
- **Hosildorlik:** 25–40 t/ga

Meva ekinlari yetishtirish texnologiyasi.

Meva turi	Asosiy navlar	Hosildorlik (sentner/ga)	Sug'orish usuli
Olma	Semerenko, Golden	150–200	Tomchilatib
O'rik	Xorazm o'rigi, Xiva erta	120–180	Yopiq ariq tizimi
Uzum	Husayni, Rizamat	100–150	Tomchilatib yoki ariqli

Hosildorlik sur'atlari (2015–2024-yillar bo'yicha).

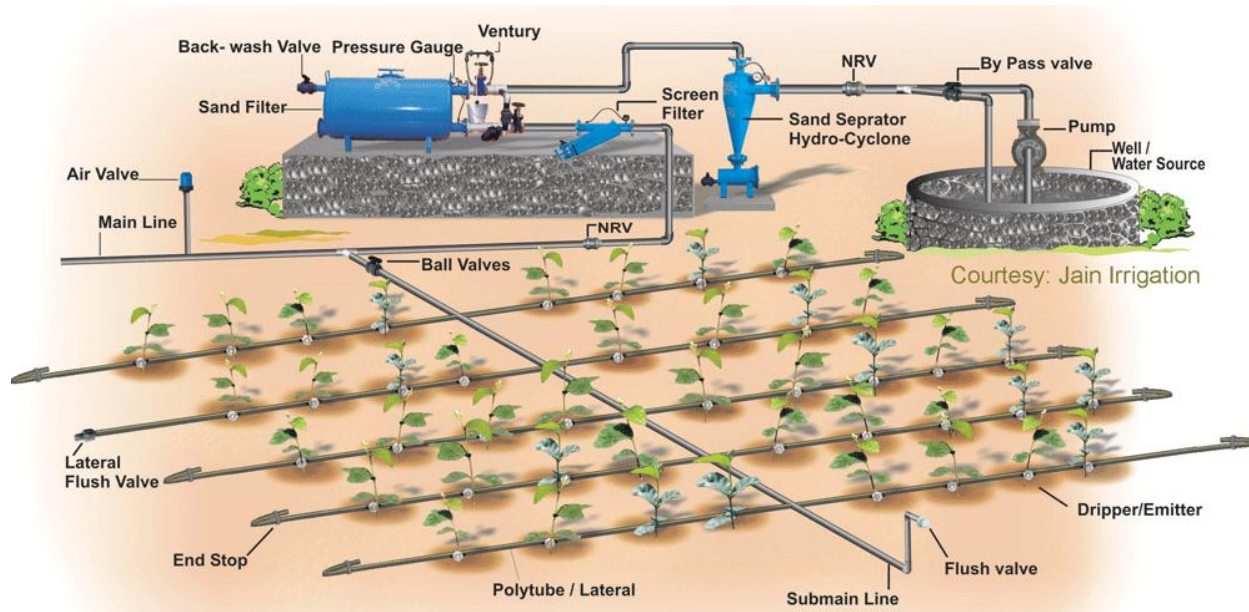
Yil	Sabzavot (ming tonna)	Meva va uzum (ming tonna)
2015	630	290
2017	670	315
2019	740	350
2021	810	380
2023	860	400
2024	880	410

O'sish sur'ati (2015–2024):

- Sabzavot: **+39,7%**
- Meva va uzum: **+41,4%**

Zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalar.

- **Tomchilatib sug'orish tizimi** — suv sarfini 35–40% ga kamaytiradi; hosildorlik 20–25% ga ortadi.
- **Issiqxonalar** — 2024-yilda 420 gektar maydonda faoliyat yuritmoqda.
- **Organik dehqonchilik** — 12 ta xo'jalik bioo'g'it asosida ishlab chiqmoqda.
- **Quritilgan meva eksporti** — yiliga 4,5 ming tonnaga yetgan.

Xulosa.

Xorazm vohasida sabzavot va meva yetishtirish o'ziga xos agrotexnik yondashuvni talab qiladi. Xorazm vohasi iqlim sharoitiga moslashtirilgan sabzavot va meva yetishtirish texnologiyalarining joriy etilishi natijasida qishloq xo'jaligi tarmog'i jadal rivojlanmoqda. Hosildorlik va eksport hajmlarining o'sishi bu sohaning istiqbolini yanada kengaytiradi. Sug'orish tizimlarini modernizatsiya qilish, tomchilatib sug'orish, issiqxona xo'jaliklarini kengaytirish va seleksiya yutuqlaridan foydalanish orqali yuqori hosil olish mumkin. Bu esa nafaqat viloyat aholisini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, balki eksport salohiyatini ham oshirish imkonini beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. "O'zbekiston qishloq xo'jaligi innovatsiyalari" – T.: Qishloq xo'jaligi nashriyoti, 2023.
2. "Xorazm viloyati agrosanoat majmuasi rivoji" – Urganch: Agrotex, 2024.
3. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi rasmiy sayti – www.agro.uz (<https://www.agro.uz/>)
4. "Mevachilik va sabzavotchilikda zamonaviy texnologiyalar" – T.: Fan va texnika, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi hisobotlari, 2024 yil.

6. Xorazm viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari.
7. "Sabzavotchilik va meva yetishtirish texnologiyasi" o'quv qo'llanmasi, Toshkent, 2023.
8. Xorazm davlat universiteti ilmiy to'plami, 2024-yil soni.

